

LUND UNIVERSITY

Relationer i formell och informell hjälp med daglig livsföring till äldre

Olsson, Eric; Ingvad, Bengt

2006

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Olsson, E., & Ingvad, B. (2006). *Relationer i formell och informell hjälp med daglig livsföring till äldre*. (Working paper-serien; Nr 2006:10). Lunds universitet, Socialhögskolan.

Total number of authors:

2

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan

Relationer i formell och informell hjälp med daglig livsföring till äldre

ERIC OLSSON, PROFESSOR OCH BENGT INGVAD, PHD
E-Post: eric.olsson@soch.lu.se & bengt.ingvad@soch.lu.se

Socialhögskolan, Lunds universitet
Box 23, 221 00 Lund

Working-paper serien 2006:10 • ISSN 1650-8971

Inledning

Samhällets insatser inom äldreområdet i Sverige har reducerats sedan början av 1980-talet. Även de informella nätverken, med framväxten av fyragenerationsfamiljen och en ökande andel ensamstående, har förändrats. Både hemtjänst och institutionell vård för de äldre har minskat i omfattning under 1980- och 1990-talet, trots att andelen 80 år och äldre har ökat med 60 % sedan 1980. År 2002 hade 8 % av befolkningen 65 år och äldre hemtjänst i ordinärt boende, medan 7,5 % av denna befolkningsdel bodde på särskilt boende (Socialstyrelsen, 2004a).

Under 1990-talet har hemtjänsten förändrats kraftigt genom nya organisationsformer och en rejäl minskning av resurserna i förhållande till antalet äldre (Olsson & Ingvad, 2006b; Szebehely, 2000). Vårdtyngden bland hjälptagarna har ökat och belastningsskador bland personalen har stigit kraftigt (Dellve, 2003). Hemtjänstinsatserna har förskjutits mot mer medicinsk omvårdnad på bekostnad av de husliga och sociala tjänsterna, och kraven på vad anhöriga ska hjälpa till med har skärpts (Szebehely, 2000). Utvecklingen tycks tyda på att närstående i ökande grad vårdar mycket gamla och sjuka i hemmet på egen hand eller vid sidan av hemtjänsten. Detta trots att både äldre och närstående önskar att hjälpen hellre kommer från det offentliga (Socialstyrelsen, 1994, 1996). Det finns dock mycket begränsade kunskaper om hur insatserna av närstående har utvecklats under det senaste decenniet (Szebehely, 2000). Diskussionen har handlat om i vilken utsträckning närstående har tagit över hjälpen till sina äldre familjemedlemmar och ersatt de offentliga insatserna. Denna undersökning fokuseras på den triangel av relationer som hjälpen till äldre med daglig livsföring omfattar: Offentlig vårdpersonal – vårdtagare – anhöriga till vårdtagaren. Studien omfattar också personer över 80 år utan offentlig hjälp som har hjälp av anhöriga.

Bakgrund

Familjens funktioner och dynamiken i omsorgen om de äldre

Familjen har olika karaktär i olika faser av medlemmarnas liv (McGoldrick & Gerson, 1989). Således kan familjen bäst beskrivas ur ett livscykelperspektiv. Detta påpekas i åtskilliga gerontologiska arbeten angående socialt stöd till de äldre (Parris & Stephens, 1990; Brubaker, 1990; Hansson & Carpenter, 1990; Bornat m fl, 1999). Vård och omsorg till de äldre ges förutom av offentlig verksamhet av både nära och mera avlägsna släktingar. Noeck (1987) definierar den äldres familj som utsträckt och omfattande barn och syskon såväl som mer avlägsna släktingar med en betydelsefull roll i den äldres liv. McGoldrick & Gerson (1989) poängterar

att ansvaret för omsorgen om den äldre kan ha "delegerats" till vissa familjemedlemmar i en tidig fas i den äldres familjelivscykel.

Parsons and Bales (1955, 1956) hävdar i sin klassiska familjeteori att familjen har en speciell rollstruktur som utgör grund för interaktionsmönstret. Denna rollstruktur baseras på två typer av uppgifter: instrumentella och expressiva. En central uppgift i familjen är att reglera medlemmarnas emotionella liv. Familjestudier har visat att en speciell medlem kan fungera som syndabock för att på detta sätt reglera emotionella påfrestningar (Vogel & Bell, 1968). Sådana processer kan inte exkluderas i interaktionen mellan den äldre, omsorgsgivande släktingar och professionella omsorgsgivare. I extrema fall kan detta manifesteras i mer eller mindre svår misshandel av de äldre (Fear, 1999; Lowenstein, 1999; Saveman, 1999). Ingvad har i en fallstudie visat (2003) hur familjemedlemmar utvecklar groupthink (Janis, 1972) i relationen till den professionella offentliga hemtjänstorganisationen och projicerar negativa känslor på vårdbiträdenas arbetsgrupp. I fallet utvecklas en stark ömsesidig antagonism mellan arbetsgruppen och familjen.

Det finns oftast en lång historia av ömsesidigt stöd och emotionellt engagemang mellan omsorgsgivande familjemedlemmar och den äldre person de har omsorg om (Wenger, 1987). Även om omsorgsarbetet innebär både fysisk och mental påfrestning kan familjemedlemmarna uppleva tillfredsställelse, självkänsla och värdighet i att ge omsorg om relationen i sig är belönande (Wenger, 1987; Gordon & Easton, 1993; Furåker & Mossberg, 1997). Masciocchi m fl (1984) pekar på åtskilliga element som kan vara viktiga för den omsorgsgivande familjemedlemmen, t ex deras reaktion på beroende och svaghet hos den gamla, och karaktären och kvaliteten i tidigare social interaktion i familjen. En förhandlingsprocess startar i familjen angående hur man skall handskas med det ofta plötsligt ökade behovet av omsorg hos den äldre. Tidigare konflikter i familjen kan återuppträffa. Parsons m fl (1989) har visat att den äldre personen kan reducera sin kommunikation med släktingar för att undvika konflikter och därmed försöka reducera familjens börda.

Omsorgsrelationens karaktär

I ett longitudinellt projekt har vi studerat hemtjänsten i tre typiska svenska kommuner 1992 -2002 (Olsson & Ingvad, 2000; Olsson & Ingvad 2004, Olsson m fl , 2004). Frågeformulär, kvalitativa intervjuer och longitudinella fallstudier har använts för att undersöka vårdbiträdenas arbetsgrupper och relationen mellan vårdbiträden, vårdtagare och vårdtagarnas familjemedlemmar. Resultaten visar att den äldre, familjemedlemmar, vårdbiträden och andra aktörer utövar ett starkt emotionellt inflytande på varandra. Tidigare forskning diskuterar den emotionella interaktionen i termer av emotionellt stöd från vårdbiträdet och mental påfrestning (e g Thulin, 1987; Eliasson & Thulin, 1989; Simonen, 1990; Ungerson, 1990; James, 1992). Vi vill understryka att den emotionella interaktionen är en dynamisk process mellan parterna som kan influera innehåll och kvalitet i omsorgen (Ingvad & Olsson, 1999a).

Vi använder klimatbegreppet för att beskriva de emotionella aspekterna på omsorgsrelationen och har genom faktoranalys av ett adjektivformulär skapat meningsfulla dimensioner i vad vi kallar för omsorgsklimatet så som det upplevs av vårdtagare i hemtjänsten (Olsson & Ingvad, 2000, 2001). Resultaten visar att hemtjänstvårdbiträdena har en starkare tendens att uppleva närhet i relationen än vårdtagarna. Detta kan vara ett uttryck för en önskan att vara snälla, kärleksfulla och uppskattade av vårdtagaren (se även Kaye, 1986). Det föreligger symmetri mellan parterna i upplevelsen av ett negativt klimat. Men om en part upplever klimatet som präglad av närhet är det sannolikt att den andra parten upplever klimatet mera formellt som rationellt eller instrumentellt.

De organisatoriska förhållandena, speciellt klimatet i arbetsgruppen och generella organisatoriska förhållanden har betydelse för vårdtagarens upplevelse av omsorgsklimatet. Ålder och kön hos vårdtagaren och vårdbiträdets egen ålder påverkar också dennes upplevelse av omsorgsklimatet.

Våra tidigare studier (Ingvad & Olsson, 1999a, 1999b, Ingvad, 2003) visar att i en majoritet av fallen handskas vårdbiträde och vårdtagare med de ömsesidiga förväntningarna på praktisk, social och emotionellt utbyte genom tyst anpassning. Vårdbiträdet kan handskas med problem i utbytet genom att anpassa sig till den specielle vårdtagaren och pröva olika roller. Om konflikt uppstår använder vårdbiträdet ofta undvikande eller utövar makt. Vårdbiträden som upplever det emotionella utbytet som otillfredsställande har en tendens att tillskriva vårdtagaren attributet ”besvärlig”. De har en tendens att underskatta situationella faktorer och överskatta betydelsen av egenskaper hos vårdtagaren och dennes familjemedlemmar. Sociala konstruktioner som att anta en modersroll eller idealisera vårdtagaren kan ge vårdbiträdet ett positivt emotionellt utbyte i relationen med vårdtagaren som annars hade varit svårt att uppnå. Beroendet av hjälp kan också innebära att vårdtagaren intar en tacksamhetsattityd i rädsla att annars förlora vårdbiträdets emotionella omsorg. Att visa varma känslor gentemot vårdbiträdet kan vara ett sätt genom vilket vårdtagaren försöker försäkra sig om att den ”kärlek” de erhåller är reell (Qureshi, 1990).

Mötet mellan den äldre, familjemedlemmar och professionella omsorgsgivare

De relationer som utvecklas mellan familjemedlemmar och offentlig service i omsorgen om de äldre kan indelas i tre former (Noelker & Bass, 1989, 1994; Olby, 1989; Litwak, 1985):

1. *Substituering* när en part ersätter den andra, t ex när ett vårdbiträde blir ett substitut för en livspartner
2. *Komplementerande* när de olika parterna ger olika typ av hjälp och tillsammans fyller det totala behovet av hjälp
3. *Suppleterande* när en part ger hjälp som den andra parten inte kan åstadkomma.

Åtskilliga faktorer har betydelse för vilken typ av relation som uppstår, såsom lagstiftning, parternas kön, den äldres hälsa, karaktären hos familjerelationerna och parternas synsätt och motivation. Enligt svensk sociallagstiftning har den äldre rätt till offentlig hemhjälp om denna inte kan erhållas på annat sätt. Denna inskränkning av rättigheten innebär en riskfaktor för att konflikt kan uppstå mellan familjen och den offentliga organisationen om fördelningen av ansvaret. Om behovet av hjälp hos den gamla med kort tidsvarsel ökar avsevärt, t ex genom en olyckshändelse blir det ofta en kris i familjen. I denna situation omorganiseras familjen ofta för att möta de nya omsorgsbehoven. Den offentliga servicen kan ha en viktig roll i att stödja familjen i denna process. Konflikter kan emellertid uppstå på grund att familjemedlemmar och hemtjänstens tjänstemän bedömer den äldres tillstånd och hjälpbehov på olika sätt. Dessutom kan man ha olika syn på familjemedlemmarnas förmåga att utföra hjälpinsatser (Arndt & Ingvad, 2004).

Våra tidigare studier visar att familjemedlemmar är mera kritiska till hemtjänsten än de äldre själva (Olsson m fl, 2001). Hemtjänstorganisationen kan ha svårigheter att hantera beslutsprocesser där familjemedlemmar är involverade i omsorgen. Ingvad (2003) visar i en fallstudie hur oklarhet uppstod om hur omsorgsarbetet skulle delas mellan familjemedlemmarna och vårdbiträdena och mellan de olika familjemedlemmarna inbördes. Dessa resultat leder till en serie frågor, t ex om hur familjedynamiken och dynamiken i den offentliga organisationen kan påverka relationerna mellan familjemedlemmarna, den äldre och vårdbiträdena. Våra tidigare studier har visat att klimatet i vårdbiträdenas arbetsgrupp (Olsson & Ingvad, 2000; Olsson, m fl , 1995, 2004) har samband med vårdtagarnas bedömning av omsorgsklimatet. Resultaten visade också att ju flera vårdbiträden som är involverade i omsorgssituationen ju mera negativ är vårdtagarens bedömning av omsorgsklimatet.

Syfte

I denna artikel behandlas hur relationerna gestaltar sig i formell och informell hjälp med den dagliga livsföringen till äldre. Syftet är att beskriva de inbördes sociala relationerna i triaden den äldre personen, hjälpare anhöriga och hjälpare vårdbiträden i hemtjänsten. Vi undersöker vilken betydelse hjälpmottagarens livssituation (hälsa, socialt nätverk etc), hjälpinsatsens karaktär och arbetsmiljön i hemtjänstorganisationen har för dessa relationer. Vi vet från tidigare undersökningar att upplevelsen av relationen är en betydelsefull aspekt på hjälpinsatsens kvalitet (Olsson & Ingvad, 2000).

Urval och metod

Material

I studien ingår hemtjänstdistrikt som representerar olika typer av social miljö. Två distrikt (Kommunal och Privaten II) i en stor stad (Kommun C), två distrikt (Centrum och Privaten I) i en småstad (Kommun B) och ett distrikt på landsbygden (Slätten) i Kommun B ingår samt två distrikt (Ekvallen och Moheden) i en liten kommun (kommun A).

Studien omfattar följande undersökningar:

1. En enkätundersökning i fyra av de ovan nämnda distrikten (Kommunal, Centrum, Privaten I och Slätten) där personer 80 år och äldre ingår som har hjälp av personer i det sociala nätverket men inte av hemtjänsten. Materialet utgörs av 121 personer och bortfallet utgör 30 – 37 procent.
2. En enkätundersökning i sju hemtjänstdistrikt (Privaten II, Kommunal, Centrum, Privaten I, Slätten, Moheden och Ekvallen) där hemtjänstmottagare 80 år och äldre samt deras vårdbiträden ingår. För vårdtagarna har svar erhållits från 132 personer och bortfallet utgör ca 35 procent. För vårdpersonalen har svar erhållits från 132 personer och bortfallet utgör ca 36 procent.
3. En enkätundersökning i fyra hemtjänstdistrikt (Privaten II, Privaten I, Centrum och Slätten) där anhöriga som ger hjälp till hemtjänstmottagare ingår. Svar har erhållits från 74 personer och bortfallet utgör ca 35 procent.

Enkäternas innehåll

För de äldre hjälpmottagarna omfattar enkäten följande områden:

1. Bakgrundsinformation angående kön, ålder, civilstånd, utbildning samt distriktstillhörighet.
2. Subjektiv skattning av hälsa och livskvalitet samt vilka funktioner i daglig livsföring man kan utföra själv
3. Hjälpinsatsernas karaktär och omfattning från hemtjänsten och/eller anhöriga.
4. Det sociala nätverkets omfattning
5. Upplevelse av relationen till hemtjänstpersonalen eller de personer i det sociala nätverket man får hjälp från.
6. För vårdtagare i hemtjänsten ingår bedömning av olika kvalitetsegenskaper i hemtjänsten

För de anhöriga omfattar enkäten:

1. Bakgrundsinformation angående kön, ålder, civilstånd och utbildning.
2. Kontakt med, hjälpinsatser till samt upplevelse av relationen till den hjälpbehövande anhöriga.
3. Kontakt med och upplevelse av relationen till hemtjänstpersonalen.
4. Bedömning av kvalitetsegenskaper i hemtjänsten.

För personalen i hemtjänsten omfattar enkäten:

1. Bakgrundsinformation angående distriktstillhörighet, kön, ålder, civilstånd och utbildning samt erfarenhet av hemtjänstarbete och yrkesutbildning.
2. Upplevelse av relationen till vårdtagarna
3. Upplevelse av relationen till vårdtagarnas anhöriga
4. Bedömning av olika aspekter på arbetsmiljön och klimatet i den arbetsgrupp man ingår i.

Upplevelse av relationen

För att beskriva relationen mellan hjälpmottagare och hjälpgivare har vi valt att använda begreppet klimat. Detta begrepp har sedan länge använts för att beskriva de emotionella relationerna i samspelet i grupper (Lewin et al, 1939; Olsson, 1998). I begreppet gruppklimate har många olika aspekter på interaktionen inkluderats såsom sammanhållning, autonomi, tillit, ledarskapsstil och emotionella attityder (Cartwright & Zander, 1968; Worchel et al, 1992; Agrell & Gustavsen, 1996; Koys & DeCotis, 1991). De flesta forskare definierar begreppet som medlemmarnas upplevelse av gruppen som sådan. Hansson och Olsson (1991) har studerat gruppklimatet med hjälp av en adjektivlista. Utifrån omfattande studier av olika grupper har Olsson funnit fyra grundläggande dimensioner i gruppklimatet: *synergi, sammanhållning, stabilitet och konflikt* (Olsson & Lindgren, 1998).

Klimatbegreppet har också använts i studier av vårdverksamhet och psykoterapi. Begreppet vårdatmosfär (*ward atmosphere*) beskriver klimatet i team som utför vård eller terapi, t ex personalen i terapeutiska samhällen (Gilbert & Levinson, 1956; Rapoport, 1960; MacKenzie, 1981). Vissa aspekter i vårdatmosfären (t ex klarhet, stöd och engagemang) har visat sig ha positiv effekt för patienternas tillfrisknande (O'Driscoll & Evans, 1988). I en omfattande nationell studie i USA har Timko & Moos (1991) visat att atmosfären i boenden för äldre påverkas av ägandeformen. I undersökningar av den psykioterapeutiska relationen har man försökt utröna vilket klimat i relationen som ger bäst resultat. Rogers (1951) framhåller en tillåtande hållning, stöd och empatisk attityd från terapeuten som de mest betydelsefulla aspekterna på relationen. Han finner också i sina studier att terapeut och klient kan uppleva klimatet olika under terapiprocessen. Dessa olika studier pekar på att emotionellt klimat är en betydelsefull kvalitativ aspekt på relationer i vård- och omsorgsarbete.

Våra tidigare studier har visat att relationen mellan vårdtagare och vårdbiträden i hemtjänsten kan beskrivas utifrån flera dimensioner (Ingvad & Olsson, 1999a). Relationen kan ha olika grad av intimitet och närhet, från en praktisk relation till djup vänskap eller fiendskap. Det finns också en maktdimension. Vårdtagaren kan t ex känna sig hjälplös och beroende och tvingad att visa tacksamhet. Å andra sidan är vårdbiträdet beroende av vårdtagarens tillfredsställelse för att känna sig kompetent och behövd. Relationen har också en dimension som gäller säkerhet och trygghet: vårdtagaren kan uppleva sig vara i trygga händer eller ängslig över om vårdbiträdet förstår hennes situation och behov. Vårdbiträdet kan också uppleva att hon inte har kontroll över hjälpsituationen i förhållande till vårdtagarens krav.

Som mätmetod har den adjektivlista som ingår i Hanssons och Olssons studier av gruppklimate använts. Listan består av 85 olika adjektiv som

representerar vanliga vardagliga beskrivningar av atmosfär och känslor i relationer och grupsituationer såsom varm, osäker, kall, lugn (bilaga 1). De svarande har ombetts välja de 15 adjektiv som de tycker bäst beskriver klimatet och stämningen i relationen till hjälpmottagaren eller hjälparen. Adjektivlistan har ingått i postenkäterna. Utifrån faktoranalyser med olika hjälpmottagares (Vårdtagare i hemtjänsten, äldre personer 80+, anhöriga till vårdtagare i hemtjänsten) och hjälpare (anhörig som hjälper släkting, vårdbiträde i hemtjänsten) skattning har generella faktorer för hjälpmottagare och hjälpare bestämts (Olsson & Ingvad, 2006). Faktoranalyserna har givit något olika resultat för hjälpare och hjälpmottagare. Utifrån faktorerna beräknas index för fyra dimensioner för hjälpmottagarens relation till hjälparen som framgår av tabell 1. För hjälparen har fem dimensioner bestämts utifrån faktoranalyserna som framgår av tabell 2.

Tabell 1 Dimensioner i hjälpmottagares upplevelse av relationen till hjälparen.

Osäkerhet/Konflikt	Kommunikation	Ordning	Emotionell närhet
Oroligt Irriterat Osäkert Nervöst Likgiltigt Splittrat Opersonligt Spänt Ängsligt Tungt Förvirrat	Öppet Lättsam Aktivt Personligt Lätt Tolerant Solidariskt Naturligt Spontant Engagerat Starkt	Vuxet Självständigt Säkert Moget Ordnat Viktigt Förnuftigt Meningsfullt Stabilt Lugnt Sakligt	Kärleksfullt Varmt Harmoniskt Lyckligt Ödmjukt Berömmande Behagligt Tryggt Hänsynsfullt

Tabell 2 Dimensioner i hjälparens upplevelse av relationen till hjälpmottagaren.

Belastning	Konfliktstämning	Närhet	Ordning	Kommunikation
Arbetsamt Jäktat Rörigt Tungt Förvirrat Nedstämt Oroligt Ängsligt	Avvaktande Försiktigt Irriterat Känsligt Nervöst Opersonligt Osäkert Spänt Tryckt Splittrat Likgiltigt	Berömmande Harmoniskt Intimt Kärleksfullt Lyckligt Mjukt Varmt Ödmjukt Tryggt	Förnuftigt Moget Ordnat Sakligt Stabilt Säkert Vuxet Lugnt	Aktivt Engagerat Hänsynsfullt Meningsfullt Naturligt Solidariskt Tillåtande Tolerant Viktigt Personligt Lättsamt Behagligt Lätt Kamratligt

Analys av materialet

Olika kategorier hjälpmottagare och hjälpare har jämförts utifrån de olika relationsdimensionerna. För hjälpmottagare har relationsupplevelsen ställts i relation till bakgrundsdata, hjälpsatsens karaktär och personens livssituation (hälsa, livskvalitet och funktionsnivå). För hjälpgivare har

relationsupplevelsen ställts i relation till bakgrundsinformation och hjälpinsatsens karaktär. För personal i hemtjänsten har relationsupplevelsen också ställt i relation till upplevelsen av olika aspekter på arbetsmiljön.

Resultat

Hjälpmottagare

Som hjälpmottagare i denna undersökning räknas vårdtagare i hemtjänsten, personer över 80 som har hjälp av anhöriga samt anhöriga till vårdtagare i hemtjänsten. Anhöriga räknas som hjälpmottagare eftersom de är beroende av hemtjänsthjälpen för vårdtagaren.

Vårdtagarna i hemtjänsten kännetecknas av att de är äldre än gruppen över 80 år utan hemtjänst och har en större andel kvinnor. De har också en sämre hälsa och fler funktioner i daglig livsföring som de inte klarar av än personer utan hemtjänst. De som enbart har hjälp av anhöriga har ett mindre hjälpbehov jämfört med dem som har hemtjänst. 80-åringar och äldre utan hemtjänst har överlag relativt ringa hjälpinsatser från anhöriga.

Jämförelse mellan hjälpmottagarkategorierna angående relationen till hjälparen

Skillnaderna mellan de olika kategorierna hjälpmottagare som visas i tabell 3 är statistiskt signifikanta för samtliga relationsdimensioner utom ordning. Anhörigas relation till personalen präglas relativt sett av medelhög osäkerhet/konflikt, låg kommunikation och närhet samt medelhög ordning. Relationen mellan vårdtagare i hemtjänsten och deras vårdbiträden präglas av medelhög osäkerhet/konflikt, hög kommunikation, hög ordning samt medelhög närhet. Det skall dock konstateras att värdena för osäkerhet/konflikt är starkt snedfördelade. En majoritet i samtliga grupper har värdet 0. Relationen till hjälpende släktingar hos personer med informell hjälp präglas av låg osäkerhet/konflikt, medelhög kommunikation, låg ordning och hög närhet. Detta innebär att relationen till vårdbiträden i formell hemtjänst kan präglas av spontanitet och öppenhet i samtalet dem emellan. För personer med informell hjälp domineras relationen av positiva emotionella känslaspekter vilket också kan tala för ett starkt beroende i relationen.

Resultaten pekar på att det kan finnas fördelar med formell hjälp när det gäller att komma överens om känslig hjälp och att mycket kan tas för givet i den informella hjälpen. Om man utgår från en profil av samtliga dimensioner kan man säga att majoriteten anhöriga har en rationell eller instrumentell relation till vårdpersonalen. Majoriteten vårdtagare i hemtjänsten har en rationell eller nära vänskaplig relation till personalen. Majoriteten personer med informell hjälp har en emotionell eller nära vänskaplig relation. De anhöriga har en betydligt större proportion av relationer till vårdbiträdena som präglas av osäkerhet och konflikt än de övriga kategorierna.

Tabell 3 Medeltalsjämförelse mellan de tre grupperna hjälpmottagare för de fyra relationsdimensionerna

kategori		Osäkerhet/Konflikt	Kommunikation	Ordning	Närhet
Anhöriga till vårdtagare i hemtjänsten	Medeltal	,59	1,27	1,65	,9
Vårdtagare i hemtjänsten	Medeltal	,5	2,35	1,77	2,24
Personer 80+ med hjälp av släktingar	Medeltal	,11	1,75	1,49	2,54
Jämförelse	F	5,61	15,28	1,66	27,14
	P	0,004	0,000	0,19	0,000

Hjälprelationen vid informell hjälp

Generellt har personer med informell hjälp en stark tendens att bedöma relationen till hjälpare släktingar positivt. Upplevelse av relationen har samband med upplevelse av hälsa och livstillfredsställelse. Framför allt om man upplever dålig hälsa har man en mera negativ relation till släktingar. Positiva upplevelser av relationen till släktingar är kopplad till att man har många olika sociala kontakter. Även personens civilstånd har betydelse för upplevelse av relationen till släktingar. Om man lever som ogift eller skild har man mera negativ upplevelse av relationen till hjälpare släktingar. Om man är gift eller sammanboende upplever man högre ordning i förhållande till hjälpare släktingar. Detta kan bero på att den hjälpare släktingen för en sammanboende oftast är den man lever tillsammans med. Det sociala nätverkets karaktär och omfattning är således en betydelsefull faktor för kvaliteten i den hjälp man får från släktingar. Viss osäkerhet föreligger i de samband vi funnit för den negativa upplevelsen av relationen då denna är starkt snedfördelad. En sammanfattning av resultaten visas i tabell 4. De samband som beskrivs är statistiskt signifikanta.

Tabell 4 Variabler som inverkar på upplevelsen av relationen till den hjälpare släktingen för personer med informell hjälp (- anger negativ relation; + anger positiv relation)

Relationsdimension	Betydelsefulla variabler
Osäkerhet/Konflikt	- Hälsa Civilstånd (högre för ogift och skild än för gift, sammanboende och änka/änkling)
Kommunikation	--
Ordning	Civilstånd (högre för gift och sammanboende än för ogift och skild)
Närhet	+ Nätverkets omfattning + Uppger hjälp av barn med bekymmer och problem

Hjälprelationen för vårdtagare i hemtjänsten

Sambanden för vårdtagare i hemtjänsten mellan relationen till vårdbiträderna (omsorgsklimat) och olika variabler angående livssituation och hjälpinsatser sammanfattas i tabell 5. Dimensionerna osäkerhet/konflikt, ordning och

närhet har starka samband med uppfattningar av hjälpens kvalitet såsom information, vårdbiträdenas kompetens och möjlighet att påverka omsorgens utförande. Dessa samband är väntade och talar för att relationen till vårdbiträdet är en god indikator på hjälpens kvalitet.

Tabell 5 Betydelsen av livssituation och olika aspekter på hjälpen för vårdtagarens relation till vårdbiträdet. (- anger negativ relation; + anger positiv relation)

Relationsdimensioner	Betydelsefulla variabler
Osäkerhet/konflikt	+Hjälp från make/maka - Hemtjänstkvalitet - Funktionsnivå.
Närhet	+Hemtjänstkvalitet - hjälp av make/maka - grannhjälp
Kommunikation	- Hjälpbehovets omfattning + Funktionsnivå - medicinsk hjälp
Ordning	+ Hemtjänstkvalitet - Funktionsnivå + Livskvalitet

Funktionsnivån har betydelse för upplevelsen av osäkerhet/konflikt och frekvensen av hjälp, som är en indikator på hjälpbehovets omfattning, påverkar kommunikationen. Hög funktionsnivå medför låg osäkerhet/konflikt och låg hjälpfrekvens är kopplad till hög kommunikation med vårdbiträdena.

Angående hjälpen från andra än hemtjänsten medför hjälp från make/maka och grannhjälp lägre närhet i förhållande till vårdbiträdena. Detta kan tänkas hänga samman med att behovet av närhet blir mindre när partnern eller grannar är involverade i hjälpen. Dessa informella hjälpinsatser kan minska upplevelse av ensamhet varför behovet av närhet till vårdbiträdet minskar. Hjälp från partnern är dock sällsynt eftersom relativt få av vårdtagarna över 80 år har partnern kvar i livet. Vi kan dock konstatera att hjälp från andra i vårdtagarens närhet har betydelse för relationen till vårdbiträdena. De som har hjälp av make/maka visar större osäkerhet/konflikt i relationen till vårdbiträdet. Detta kan hänga samman med hur relationen mellan den närstående hjälparen och vårdbiträdet utvecklas. För närmare analys av detta förhållande behövs mer intensiva kvalitativa fallstudier. De samband som beskrivs i tabell 5 är statistiskt signifikanta.

Relationen till personalen för anhöriga till vårdtagare i hemtjänsten

Anhörigas upplevelse av relationen till personalen i hemtjänsten varierar mellan de olika distrikten. Det är troligt att detta hör samman med skillnader i hur hemtjänsten organiseras i olika distrikt. Det kan finnas skillnader i hur man i olika distrikt bemöter och samarbetar med anhöriga till vårdtagarna. Vi vet från tidigare undersökningar att relationen till anhöriga kan upplevas konfliktfylld av personal (Arndt & Ingvad, 2004).

Tabell 6 Samband mellan anhörigas relation till personalen, egna hjälpinsatser och bedömning av hemtjänstkvalitet. (- anger negativ relation; + anger positiv relation)

Relationsdimension	Variabler som är betydelsefulla för relationen
Osäkerhet/Konflikt	Distriktstillhörighet (högre för Centrum och Privaten II) - Egen tillfredsställelse med hjälpinsatser för vårdtagaren - Bedömning av hemtjänstkvalitet
Kommunikation	+ Bedömning av hemtjänstkvalitet
Ordning	+ Bedömning av hemtjänstkvalitet + Ger egen hjälp
Närhet	Distriktstillhörighet (högre för Slätten) + Egen ålder + Släktskap (högre för Make/maka och sammanboende än dotter/son och annan släkting) + Bedömning av hemtjänstkvalitet

Det finns höga samband mellan upplevelse av relationen till personalen och olika bedömningar av hemtjänstens kvalitet såsom information och personalens intresse för de egna synpunkterna på hjälpen. Tillfredsställelsen med egen hjälpinsats är betydelsefull för upplevelse av osäkerhet/konflikt i relationen. Ju mindre tillfredsställd man är med egen insats ju mera osäker är man i relation till personalen.

De som är gifta med eller sammanboende med vårdtagaren upplever större närhet till personalen. Ju högre ålder ju högre närhet till personalen upplever man. Detta kan höra samman med att makar och sammanboende har högre ålder än andra släktingar. Vi har här en intressant skillnad mellan vårdtagaren och den anhöriga. Makarna och de sammanboende upplever högre närhet till vårdpersonalen medan de sammanboende vårdtagarna upplever lägre närhet än andra vårdtagare. Makarna och de sammanboende kan uppleva stöd och avlastning i sin roll som hjälpare från personalen, medan vårdtagaren kanske upplever sig ha den närhet och kontakt denne behöver. Slutsatserna kan dras med en viss reservation eftersom urvalet anhöriga är bristfälligt då de register som använts inte är fullständiga och ett visst internt bortfall föreligger för frågan om upplevelse av relationen. En sammanfattning av resultaten visas i tabell 6 där redovisade samband är statistiskt signifikanta.

Hjälpare

Jämförelse mellan hjälparkategorierna angående upplevelse av relationen till hjälpmottagarna

I tabell 7 presenteras hur olika hjälpare upplever relationen till hjälpmottagaren som utgör äldre personer med behov av hjälp med daglig livsföring eller deras anhöriga. Hjälparna är vårdbiträden inom offentlig hemtjänst och anhöriga som uppger sig ge hjälp åt vårdtagare i hemtjänsten.

Tabell 7 Jämförelse mellan medelvärden för olika hjälparkategorier i upplevelse av relationen till hjälpmottagarna.

sort	Belastning	Konflikt	Närhet	Ordning	Kommunikation
Vårdbiträden i hemtjänsten i relation till vårdtagares anhöriga	,19	,42	,76	1,77	1,61
Vårdbiträden i hemtjänsten i relation till vårdtagare	,53	,11	1,20	1,26	1,63
Anhöriga i relation till släkting som man hjälper	,78	,34	1,03	1,07	1,5
F	14,89	11,44	12,14	15,0	
P	0,000	0,000	0,000	0,000	Ej signifikant

Det föreligger en statistiskt signifikant skillnad mellan grupperna för samtliga dimensioner i hjälprelationen utom kommunikation. Högst belastning upplever anhöriga i sin relation till den släkting de hjälper, därefter kommer vårdbiträdenas relation till vårdtagarna. Lägst belastning upplever vårdbiträdena i förhållande till anhöriga. Högst konfliktgrad upplever vårdbiträden i förhållande till anhöriga. Därefter kommer anhöriga i relation till släktingen de hjälper. Minst konfliktgrad anger vårdbiträden i förhållande till vårdtagaren. Högst närhet upplever vårdbiträden i sitt förhållande till vårdtagare. Därefter kommer anhöriga i förhållande till släktingen och lägst närhet upplever vårdbiträdena i förhållande till anhöriga till vårdtagaren. För ordning finner vi det högsta medelvärdet för vårdbiträdenas relation till anhöriga, det näst högsta hos vårdbiträdena i förhållande till vårdtagaren och det lägsta i anhörigas förhållande till sin släkting. Detta kan tolkas så att vårdbiträdenas relation till släktingar har en mera formell karaktär än till vårdtagaren. Således upplever anhöriga den högsta påfrestningen i sin relation till vårdtagaren vilket kan tolkas som att man bekymrar sig över dennes situation. Intressant är att vårdbiträdena i formell hemtjänst uppger högst grad av närhet. Detta är i linje med tidigare resultat som visar att man inom hemtjänsten betraktar närhet som en bekräftelse på ett gott arbete (Olsson & Ingvad, 2001). Om vi jämför med hjälpmottagarnas upplevelse så är närhetsupplevelsen högst för personer som har informell hjälp. Vårdtagare i hemtjänsten upplever hög kommunikation med vårdbiträdena men inte hög närhet relativt sett.

Hemtjänstpersonalens relation till vårdtagares anhöriga

I tabell 8 redovisas de faktorer som har betydelse för vårdbiträdenas upplevelse av relationen till anhöriga. De redovisade sambanden är statistiskt signifikanta. Det framgår att bedömningen av relationen till anhöriga visar höga samband med relationen till vårdtagarna. Varje enskilt vårdbiträde bedömer således relationen lika för vårdtagaren och dennes anhörig, relativt sett. Detta kan innebära att vårdbiträdena ser sig som hjälpare också till anhöriga och upplever relationen till dessa som en omsorgsrelation snarare än som en arbetsrelation. Det föreligger dock gradskillnader i dessa relationer för olika bedömningsdimensioner.

Vårdbiträderna upplever högre belastning i förhållande till vårdtagarna, högre konfliktgrad i förhållande till anhöriga, högre närhet till vårdtagarna och lägre grad av ordning i förhållande till anhöriga. Man kan säga att man upplever sig vara i harmoni med vårdtagarna men att arbetet med dessa är ansträngande. Man upplever en distans till anhöriga och denna relation har en konfliktpotential. Detta är i linje med de resultat som Ingvad (2003) visar i en fallstudie där vårdbiträdesgruppen har en tendens att betrakta anhöriga som en kritisk motpart snarare än som en samarbetspart.

Tillfredsställelse med arbetet har betydelse för bedömningen av relationen liksom arbetsmiljön. Det finns också en statistiskt signifikant skillnad mellan de olika distrikten. I två distrikt som vi från tidigare studier vet har en hög konfliktnivå i arbetsgruppernas klimat (Olsson, m fl, 2005), Moheden och Centrum, anger vårdbiträderna högre belastning och konflikt till anhöriga än i övriga distrikt.

Tabell 8 Sammanfattning av förhållanden som är betydelsefulla för vårdbiträdets bedömning av relationen till vårdtagarens anhöriga. (- anger negativ relation; + anger positiv relation)

Relationsdimension	Betydelsefulla aspekter och variabler
Belastning	- Yrkeseerfarenhet - Överens med anhöriga Distriktstillhörighet (högre i distrikten Moheden och Centrum) + Belastning i relation till vt
Konflikt	- Egen tillfredsställelse med hjälpinsats Distriktstillhörighet (högre i distrikten Moheden och Centrum) + Konflikt i relation till vt
Närhet	+ Arbetsmiljö: bedömning av organisation/ledning + egen tillfredsställelse med hjälpinsats + Närhet i relation till vt
Ordning	- Föreställning om vt:s tillfredsställelse med hjälpinsatsen. + Ordning i relation till vt
Kommunikation	+ Kommunikation i förhållande till vt

Hemtjänstpersonalens relation till vårdtagare

Tabell 9 ger en sammanfattning av olika faktorer som har betydelse för vårdbiträdernas upplevelse av relationen till vårdtagarna. Redovisade samband är statistiskt signifikanta. Könet, anställningsförhållande och typa av tjänst (vårdbiträde eller undersköterska) har betydelse för relationen till vårdtagaren. Det har också viss betydelse vilket distrikt man arbetar i. Den egna tillfredsställelsen med arbetet är en central faktor som speciellt är kopplad till närhet till vårdtagaren. Belastningen påverkas av uppfattningen om organisation/ledning i arbetsmiljön. Konfliktgraden har samband med föreställningen om vårdtagarens tillfredsställelse. Något svårtolkade är resultaten när det gäller kommunikation och ordning. Dessa kan tänkas ha att göra med föreställningar om att vårdbiträden anser att närhet är ett tecken på en god hjälpinsats, vilket kan innebära att dessa ord prioriteras före

ordningsord och kommunikationsord av de som upplever en hög grad av yrkesidentitet. Mätinstrumentets konstruktion gör att ju fler ord man använder för en faktor ju mera begränsar man valen av ord från de andra faktorerna.

Tabell 9 Sammanfattning av variabler som har betydelse för vårdbiträdenas relationen till vårdtagarna. (- anger negativ relation; + anger positiv relation)

Relationsdimension	Betydelsefulla variabler
Belastning	- Arbetsmiljö: Organisation/ledning + Belastning i relation till anhörig
Konflikt	- Föreställning om vt:s tillfredsställelse med hjälpinsatsen + Konflikt i relation till anhörig
Närhet	+ Egen tillfredsställelse med hjälpinsatsen + Arbetsmiljö: Yrkesidentitet + Närhet i relation till anhörig Distriktstillhörighet (högre i distrikten Kommunal, Privaten I och Slätten) Högre för kvinnor än män
Ordning	- Yrkesidentitet + Ordning i relation till anhörig
Kommunikation	- Egen tillfredsställelse med hjälpinsatsen + kommunikation i relation till anhörig

Intressant är att vikarier skattar närhet högre än ordinarie vårdbiträden. Detta kan möjligen ha att göra med att vikarier vill framstå som duktiga t ex för att få ett fast jobb. Över huvud taget kan vi tala om hemtjänsten som en ”närhetskultur” där närhet till vårdtagaren betraktas som bekräftelse på att man ger god omsorg.

Anhöriga i relation till släkting som man hjälper

För anhöriga äger de negativa dimensionerna i relationen till vårdtagaren negativa samband med tillfredsställelsen med egna hjälpinsatser som framgår av tabell 10. Om man är missnöjd med den egna insatsen upplever man hög belastning i relation till vårdtagaren. Närheten till den hjälpbehövande släktingen är högre när man bedömer att vårdtagaren är tillfredsställd med hjälpinsatsen och man har hög besöksfrekvens. Det finns starka samband med bedömning av hemtjänstens kvalitet. Särskilt höga är sambanden när det gäller bedömning av vårdbiträdenas kunskaper och erfarenheter. Vid positiv bedömning av hemtjänstens kvalitet i olika avseende upplever man positiva relationer med den anhöriga vårdtagaren.

Det är troligt att relationen till den anhöriga vårdtagaren färgas av sig på bedömningen av hemtjänsten. Om man upplever en belastande och tung relation till den anhöriga kan dessa negativa känslor projiceras på bedömningen av hemtjänstens insatser. Mot detta talar dock att vi inte finner några samband mellan negativ upplevelse av relationen till den anhöriga vårdtagaren och till vårdpersonalen. Det är dock troligt att förväntningarna på hemtjänsten höjs om man tycker att det är besvärligt att ge tillfredsställande hjälp till den anhöriga. Resultaten stärker i viss utsträckning den uppfattning som hemtjänstens personal ofta för fram,

nämligen att dåligt samvete hos anhöriga gör att de blir negativt inställda till hemtjänsten.

Vilken tolkning som än är rimligast är det viktigt att hemtjänstens personal kan handskas med relationen till anhöriga även om dessa har en negativ attityd och är missnöjda med hemtjänsten. Ett samarbete är viktigt eftersom tidigare studier har visat att hemtjänst och anhöriga gör olika typer av insatser och tillsammans betyder mycket för vårdtagarens dagliga livsföring (Olsson m fl, 2001). Vi måste dock vara försiktiga med generella tolkningar angående anhöriga eftersom materialet kan ha bristande representativitet bl a p g a de brister som finns i de register från hemtjänsten över anhöriga som vi utgått från vid urval av materialet.

Tabell 10 Sammanfattning av variabler som äger samband med anhörigas bedömning av relationen till den anhöriga vårdtagaren. (- anger negativ relation; + anger positiv relation)

Relationsdimension	Betydelsefulla variabler
Belastning	- Egen tillfredsställelse med hjälpinsats - Bedömning av hemtjänstens kvalitet, speciellt vårdbiträdets erfarenhet
Konflikt	- Egen tillfredsställelse med hjälpinsats - Bedömning av hemtjänstens kvalitet, speciellt vårdbiträdets kunskap
Närhet	+ Bedömning av anhörigs tillfredsställelse med hjälpinsatsen + Besöksfrekvens hos anhörig + Närhet i relation till vårdbiträden
Ordning	+ Ordning i relation till vårdbiträden
Kommunikation	+ Egen tillfredsställelse med hjälpinsats + Bedömning av kvalitet i hemtjänsten, speciellt information om vem man skall kontakta i olika frågor + Kommunikation i relation till vårdbiträden

Diskussion

För hjälpmottagaren är livssituationen och hjälpbehovets omfattning betydelsefulla faktorer för hur man upplever relationen till hjälparen. Om man upplever dålig hälsa och har många funktionsbrister kan man känna sig osäker i förhållande till hjälparen oavsett om det är formell eller informell hjälp. Den informella hjälpen är förenad med en starkare upplevelse av belastning hos hjälparen än formell hjälp. Den formella hjälpen är oftare förenad med konfliktupplevelse hos hjälparen än informell hjälp. För vårdbiträdet i den formella hemtjänstorganisationen är arbetsmiljön betydelsefull för hur man upplever relationen till hjälpmottagaren. Om man bedömer ledning och organisation negativt finns en tendens till att man också bedöma högre belastning i relationen till hjälpmottagaren. Formella hjälpare har en tendens att uppleva hög närhet till mottagaren vilket inte i samma grad gäller för hjälpmottagarna. Detta är i linje med tidigare resultat som pekar på att närhetsupplevelsen i hjälprelationen är asymmetrisk

(Olsson & Ingvad, 2001). Det finns påtagliga samband mellan formell och informell hjälp. För anhöriga påverkar upplevelsen av hemtjänstens kvalitet relationen till den hjälpbehövande släktingen. En välfungerande hemtjänst kan tänkas utgöra en trygghetsfaktor för anhöriga.

Det är tydligt att formella hjälpinsatser sker i ett socialt sammanhang som påverkar mottagarens uppfattning om hjälparen och hjälparens upplevelse av relationen och av påfrestningar. För en vårdtagare som lever med en partner kan osäkerheten bli större i relation till vårdbiträdet från hemtjänsten än för ensamboende. Om en släkting ger hjälp kan den sammanboende uppleva högre ordning än övriga hjälpmottagare. Ogifta och skilda upplever större osäkerhet i relation till den hjälpande släktingen än övriga äldre. Relationen mellan formell hjälpare och anhörig informell hjälpare har en högre konfliktpotential än övriga relationer. Vi skall dock konstatera att i en majoritet av fallen både när det gäller relationen till vårdtagare och till anhöriga bedömer vårdbiträdena i hemtjänsten relationen positivt (jmf Ingvad, 2003).

Relationen mellan hjälpmottagare och hjälpande släktingar har som väntat en mera emotionell prägel än relationen mellan formella hjälpare och hjälpmottagare som i en majoritet av fallen dock präglas av vänskaplighet och öppenhet. Detta kan innebära att relationen i den informella hjälpen mera präglas av ett beroende och kanske därmed också att hjälpinsatsens utformning tages för given. Den formella hjälpens utformning kan eventuellt lättare bli föremål för diskussion och omprövning mellan hjälpare och hjälpmottagare. Vi vet att äldre när det gäller intim personlig hjälp hellre vill ha denna från formella hjälpgivare än från anhöriga. Resultaten pekar således på att formell och informell hjälp utgör komplement till varandra och att den formella hjälpen är mycket viktig för att äldre oberoende av sin sociala situation och sitt nätverk skall kunna klara sin vardagliga livsföring på ett tillfredsställande sätt. För att den formella hjälpen skall kunna fungera bra utgör en konstruktiv arbetsmiljö i organisationen en viktig förutsättning. Resultaten pekar på vikten av att man i utformningen av formell hemtjänst betraktar de informella hjälparna som samarbetspartner och har en beredskap att förhandla om fördelningen av hjälpinsatserna tillsammans med hjälpmottagaren.

Referenser

- Agrell, A, Gustavsen, R (1996) Innovation and Creativity in Work Groups. In West, M A, (Ed) *Handbook of Work Group Psychology*. John Wiley & Sons, New York
- Arndt, C & Ingvad, B (2004) *Vart vill äldreomsorgens handläggare? Tios biståndshandläggares upplevelser av sitt arbete. Minirapport 5*. Lund: Kommunförbundet Skåne
- Bornat, J, Dimmock, B, Jones, D & Peace, S (1999) *Living with family change*. Paper presented to the IVth European Congress of Gerontology, Berlin, July 7th-11th
- Brubaker, T (1990) An contextual approach to the development of stress associated with caregiving in later-life families. In Stephens et al (eds) *Stress and coping in later-life families*. New York: Hemisphere publ
- Cartwright, D & Zander, A (1968) (Eds) *Group Dynamics: Research and Theory* (3rd ed) Harper & Row, New York.
- Dellve L (2003) *Explaining occupational disorders and work ability among home care workers*. Doktorsavhandling, Sahlgrenska Akademin, Göteborgs universitet.
- Eliasson, R & Thulin, A-B (1989) Psykiska påfrestningar i hemtjänsten. *Socialmedicinsk tidskrift*, 5-6, 245-254
- Fear, T (1999) *Confronting the abuse of older people*. Paper presented to the IVth European Congress of Gerontology, Berlin, July 7th-11th
- Finch, J & Mason, J (1993) *Negotiating family responsibilities*. London:Routledge
- Furåker, B & Mossberg, A-B (1997) Arbetsglädje bland anställda anhörigvårdare. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 4:4, 305-318
- Gilbert, D C & Levinson, D J, Ideology, Personality, and Institutional Policy in the Mental Hospital. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 53, 263-71, 1956
- Gordon, D & Easton, N (1993) Patterns of Caring: Case Studies in Informal Care. *Practice*, 6:1, 16-24
- Hansson, R & Carpenter, B (1990) Relational competence and adjustment in older adults: Implications for the demands of aging. In Stephens et al (eds) *Stress and coping in later-life families*. New York: Hemisphere publ
- Hansson, K. & Olsson, E. (1991): Gruppklimat. Studier av upplevt gruppklimat i olika typer av grupper med hjälp av en adjektivlista. *Nordisk Psykologi* 4. 293-312.
- Ingvad, B (2003) *Omsorg och relationer. Om det känslomässiga samspelet i hemtjänsten*. Lund Dissertations in Social Work 15. Lunds universitet, Socialhögskolan (Akad avh)
- Ingvad, B & Olsson, E (1999a) Det känslomässiga utbytet och omsorgskvalitet i hemtjänsten. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 6:1, 3-26
- Ingvad, B & Olsson, E (1999b) *The care relationship as a dynamic aspect of quality in home care service*. Paper presented to the IVth European Congress of Gerontology, Berlin, July 7th-11th. Stencil. Lunds universitet, Socialhögskolan
- James, N (1992) Care = organisation + physical labour + emotional labour. *Sociology of Health & Illness*, 14:4, 488-509

- Janis, I L (1972) *Victims of Groupthink*. Boston: Houghton Mifflin
- Kaye, L (1986) Worker Views of the Intensity of Affective Expression During the Delivery of Home Care Services for the Elderly. *Home Health Care Services Quarterly*, 7:2, 41-54
- Koys, D. J. & DeCotiis, T A, Inductive Measures of Psychological Climate, *Human Relations*, 44, 3, 1991
- Lewin, K, Lippit, R & White, R K (1939) Patterns of Aggressive Behavior in Experimentally Created "Social climates". *Journal of Social Psychology*, 271 - 299, 10
- Litwak, E (1985) *Helping the elderly: The complexity of informal networks and formal systems*. New York: Guilford Press
- Lowenstein, A (1999) *Elder abuse in Israel*. Paper presented to the IVth European Congress of Gerontology, Berlin, July 7th-11th
- Masciocchi, C, Thomas, A & Moeller, T (1984) "Support for the impaired elderly: A challenge for family caregivers" In Quinn, W & Hughston, C (eds). *Independent Aging*. Rockville, MD: Aspen Publications
- Mc Kenzie, K R Measurement of Group Climate *Int J Group Psychother.*, 31(3), july 1981
- McGoldrick, M & Gerson, R (1985) *Genograms in family assessment*. London: W W Norton & Co
- Noeck, S (1987) *Sociology of the family*. New Jersey: Prentice - Hall
- Noelker, L & Bass, D (1989) Home care for elderly persons: Linkages between formal and informal caregivers. *Journal of Gerontology, Social Sciences*, 44:2, S63-70
- Noelker, L & Bass, D (1994) Relationships between the frail elderly's informal and formal helpers. In Kahana, E et al (eds) *Family caregiving across the lifespan*. Thousand Oaks
- O'Driscoll, M P & Evans, R Organizational Factors and Perceptions of Climate in Three Psychiatric Units *Human Relations*, 41, 5, 1988, 371-388
- Olby, B (1989) *Vårdkvalitet i vårdsamverkan. Om hur hjälptagare och anhöriga upplever vården i hemmet*. Forskningsrapport från Pedagogiska Institutionen Nr 45. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen (Lic avh)
- Olsson, E, (1998) *På spaning efter gruppens själ, gruppen i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur
- Olsson, E & Lindgren, C, (1998) "Klimatförändring i undervisningsgrupper genom gruppdynamisk intervention" i Granström, K, red.: *Small group Studies. Proceedings from a conference on group and social psychology, May 1998*. Linköpings universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi
- Olsson, E, Ingvad, B & Hansson, K (1995) Arbetsorganisation och gruppklimat i hemtjänsten. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 2:3, 227-248
- Olsson, E & Ingvad, B (1999) *The emotional climate of the caring relationship in home-care services*. Paper presented to the IVth European Congress of Gerontology, Berlin, July 7th-11th. Stencil. Lunds universitet, Socialhögskolan
- Olsson, E & Ingvad, B (2000) *Köp, sälj och platta till! Organisationsförändringar, arbetsmiljö och omsorgskvalitet i*

- hemtjänsten under 1990-talet. Meddelanden från Socialhögskolan* 2000:7. Lunds universitet, Socialhögskolan
- Olsson, E & Ingvad, B (2001) The emotional climate of care-giving in home-care services. *Health and Social Care in the Community*, 9:6, 454-463
- Olsson, E, Ingvad, B & Bondesson, K (2001) The frail elderly, family network and public home help services. A pilot study of the parties' perception of the help and the reciprocal relationships. *Working-paper serien* 2001:2. Lunds universitet, Socialhögskolan, 2001.
- Olsson, E & Ingvad, B (2004) Change, reorganization and quality of home care for elderly people in Sweden during the 1990s. *Working-paper serien* 2004:2, Socialhögskolan, Lunds universitet.
- Olsson, E, Ingvad, B, Bondesson, K & Arndt, C (2005) Organisationsförändring och arbetsgruppsklimat. In Karlsson, I, Törnblom, K & Vermunt, Riel (Eds) *GRASP 2004, Proceedings of The 4th Nordic conference on group and social psychology*, University of Skövde.
- Olsson, E & Ingvad, B (2006a) Faktoranalyser av relationen mellan hjälpare och hjälpmottagare i hjälpen till äldre med daglig livsföring. Socialhögskolan i Lund, Lunds universitet. Manuskript.
- Olsson, E & Ingvad, B, (2006b) Omorganisationer, kvalitet och arbetsmiljö i hemtjänsten under 1990-talet *Arbetsmarknad och Arbetsliv*, 12, 1, 2006
- Parris Stephens, M A (1990) "Social relationships as coping resources in later life families" In Parris Stephens, M A, Crowther, J, Hobfoll, S & Tennenbaum, D, (eds). *Stress and coping in later life families*. New York: Hemisphere Publ
- Parsons, T & Bales, R F (1955) *Family, Socialization and Interaction Process*. Glencoe, Il: The Free Press
- Parsons, T & Bales, R F (1956) *Family*. Glencoe, Il: The Free Press
- Parsons, R, Cox, E & Kimboko, P (1989) Satisfaction, communication and affection in caregiving: A view from the elder's perspective. *Journal of Gerontological Social Work*, 13:3/4, 9-20
- Qureshi, H (1990) "Boundaries between formal and informal care-giving work" i Ungerson, C, red.: *Gender and Caring. Work and Welfare in Britain and Scandinavia*. London: Harvester Wheatsheaf
- Rapoport, R. N., *Community as Doctor: New Perspectives on a Therapeutic Community*, Tavistock, 1960
- Rogers, C., (1951) *Client -centered therapy*. Boston, Houghton Mifflin.
- Saveman, B-I (1999) *Abuse of the elderly – the knowledge base from a nordic perspective*. Paper presented to the IVth European Congress of Gerontology, Berlin, July 7th-11th
- Simonen, L (1990) *Contradictions of the Welfare State, Women and Caring*. Acta Universitatis Tamperensis ser A vol 295. University of Tampere (Akad avh)
- Socialstyrelsen (1994) *Äldre och äldreomsorg i Norden och Europa*. Ädelutvärderingen 94:2
- Socialstyrelsen (1996) *Äldres hälsa, behov och bruk av service och vård*. Ädelutvärderingen 96:6
- Socialstyrelsen (2004a) *Vård och omsorg om äldre. Lägesrapport 2003*. Internetpublicering

- Szebehely, M (2000) "Äldreomsorg i förändring – knappare resurser och nya organisationsformer" i SOU 2000:38 *Välfärd, vård och omsorg*. Antologi från Kommittén välfärdsbokslut
- Thulin, A B (1987) *Arbetsförhållanden inom hemtjänsten*. FoU-rapport nr 80. Stockholms socialförvaltning
- Timko, C & Moos, R H (1991) A Typology of Social Climate in Group Residential Facilities for Older People. *Journal of Gerontology*, , 46, 160-169.
- Ungerson, C (1990) "The language of care: Crossing the boundaries" In Ungerson, C (Ed. *Gender and Caring. Work and Welfare in Britain and Scandinavia*. London: Harvester Wheatsheaf
- Vogel, E F & Bell, N W (1968) "The emotionally disturbed child as the family scapegoat" i Bell, N W & Vogel, E F, (eds). *A modern introduction to family*. Revised edition. New York: The Free Press
- Wenger, G (1987) Dependence, interdependence, and reciprocity after eighty. *Journal of Aging Studies*, 1:4, 355-377
- Worchel, S; Wood, W & Simpson, J A., (1992) *Group Process and Productivity*. Sage publications, London

Samarbetsformulär

bil 1

Hur tycker Du samarbetet, stämningen och samspelet mellan Dig och vårdtagaren (vårdbiträdet, din släkting) är?

Vilka ord tycker Du bäst beskriver relationen mellan Dig och vårdtagaren (vårdbiträdet, släktingen)? Kryssa för minst 15 ord

☐ Behagligt	☐ Okamratligt	☐ Slött
☐ Ordnat	☐ Barnsligt	☐ Missnöjt
☐ Bra	☐ Naturligt	☐ Onaturligt
☐ Irriterat	☐ Högtidligt	☐ Klandrande
☐ Vuxet	☐ Engagerat	☐ Kritiskt
☐ Viljelöst	☐ Förnuftigt	☐ Varmt
☐ Förvirrat	☐ Lyckligt	☐ Tryggt
☐ Ängsligt	☐ Tungt	☐ Lätt
☐ Kamratligt	☐ Oroligt	☐ Arbetsamt
☐ Vänligt	☐ Starkt	☐ Sakligt
☐ Självständigt	☐ Jäktat	☐ Lekfullt
☐ Nedstämt	☐ Dåligt	☐ Hårt
☐ Vilt	☐ Explosivt	☐ Harmoniskt
☐ Nervöst	☐ Meningsfullt	☐ Solidariskt
☐ Intimt	☐ Osäkert	☐ Livligt
☐ Kallt	☐ Instabilt	☐ Lugnt
☐ Stabilt	☐ Rörligt	☐ Kärleksfullt
☐ Meningslöst	☐ Aktivt	☐ Hindrande
☐ Misslyckat	☐ Tryckt	☐ Tillåtande
☐ Säkert	☐ Obehagligt	☐ Lättsamt
☐ Känsligt	☐ Öppet	☐ Misstänksamt
☐ Berömmande	☐ Hänsynslöst	☐ Personligt
☐ Försiktig	☐ Likgiltigt	☐ Spänt
☐ Moget	☐ Intolerant	
☐ Viktigt	☐ Okänsligt	
☐ Spontant	☐ Konstlat	
☐ Ödmjukt	☐ Opersonligt	
☐ Mjukt	☐ Hänsynsfullt	
☐ Aggressivt	☐ Passivt	
☐ Avvaktande	☐ Slutet	
☐ Splittrat	☐ Tolerant	

